

Розділ 8

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА

УДК 343.1

В. О. БЕНЬКІВСЬКИЙ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ АНАЛІЗУ ЗЛОЧИННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено основні проблемні питання злочинної діяльності в кримінальному праві. Зокрема, злочинна діяльність розглянута у співвідношеннях із злочином та суміжними поняттями «дія», «злочинна бездіяльність».

Злочинна діяльність розглядається як особлива форма кримінально-каранної поведінки, яка має певні відмінності від злочину; уточнені змістовні співвідношення між злочинною діяльністю й дією, а також, злочинною бездіяльністю й таким специфічним підвидом бездіяльності як системна бездіяльність.

Ключові слова: злочинна діяльність, злочин, предметна діяльність, юридична формалізація, дія, системна бездіяльність.

Беньковський В. А. Уголовно-правовой аспект анализа преступной деятельности

Исследованы основные проблемные вопросы преступной деятельности в уголовном праве. В частности, преступная деятельность рассмотрена в уголовно-правовом и психолого-криминологическом аспектах; рассмотрены соотношения преступной деятельности с преступлением и близкими понятиями «действие», «преступное бездействие».

Преступная деятельность рассматривается как особая форма уголовно-наказуемого поведения, которая имеет отличающие ее от преступления характеристики.

Предлагаемый вывод основывается на представлениях о предметной социальной деятельности, типической характеристики преступления.

Уточняются соотношения преступной деятельности с действием, а также специальной разновидностью преступного бездействия – системным бездействием.

Ключевые слова: *преступная деятельность, преступление, предметная деятельность, юридическая формализация, действие, системное бездействие.*

Benkivsky Volodymyr. Criminal legal aspect of the analysis of criminal activity

There were investigated main problems of criminal activity in criminal law. In particular, criminal activity was considered in relation to crime and compatible terms like «action», «criminal inaction».

Criminal activity is considered as a special form of criminal behavior, which has difference from crime; there were specified informative correlations between criminal activity; action, criminal inaction and such specific kind of inaction as systematical omission.

Key words: *criminal activity, crime, objective activity, legal formalization, action, systematical omission.*

Питання дослідження злочинної діяльності у кримінальному праві України досить часто зводиться до аналізу її конкретних проявів в Особливій частині КК.

У той же час, у сучасній деліктології злочинна діяльність розглядається як теоретично обумовлене явище, яке відзначається своєю специфікою у межах ознакової характеристики об'єктивної сторони злочину, а також, розглядається її психолого-кримінологічний аспект.

Так, зокрема, виділяють, у межах співвідносного аналізу, такі характеристики об'єктивної сторони як злочинна дія, злочинна бездіяльність та складна злочинна діяльність¹.

При дослідженні злочинної діяльності у психолого-кримінологічному аспекті, зазначається, що вона являє собою певну сукупність усвідомлених, узгоджених між собою злочинних діянь, які поєднуються, регулюються та управляються загальною метою².

Залишаючись у межах кримінально-правового аспекту дослідження, необхідно розглянути поняття «злочинна діяльність» у двох співвідношеннях:

- 1) співвідношення «злочин – злочинна діяльність»;
- 2) співвідношення «злочинна діяльність – об'єктивна сторона злочину».

Встановлення співвідношення злочину і злочинної діяльності передбачає:

- 1) типову характеристику злочину, як базис встановлення співвідношення злочину і злочинної діяльності;
- 2) відмежування правомірної діяльності від такої, що юридично розглядається як правопорушення;
- 3) визначення, хоча б у загальному відношенні, змістовних та юридичних точок «перетину» понять «злочин» і «злочинна діяльність»;
- 4) встановлення, на основі вищезазначеного, специфіки злочинної діяльності, як особливого прояву забороненої кримінальним законом (кримінально-караної) поведінки.

Питання співвідношення понять «злочин» та «злочинна діяльність» включає ряд аспектів, що у єдності утворюють цілісне його сприйняття.

У цьому зв'язку необхідно виділити:

- 1) аспект тотожності (або відмінності) досліджуваних понять;
- 2) визначення ступеня тотожності (відмінності): повна, часткова або тільки для спеціальних випадків;
- 3) аспект одинарності або множинності у співвідношенні злочину й злочинної діяльності (чи є злочинна діяльність різновидом злочину, закріпленого законодавчо або множиною злочинів).

Очевидно, також, що дослідження співвідношення злочину та злочинної діяльності своїм початковим моментом повинно мати визначення суті та змісту діяльності. Виходячи з цього, злочинна діяльність у науковій літературі розглядається як різновид практичної або предметної (не внутрішньопсихологічної) діяльності³.

Якщо розглядати саме таке розуміння злочинної діяльності (як лише зовнішній прояв людської поведінки), то вона співвідноситься із злочином, як частина (злочинна діяльність) та ціле (злочин).

Більше того, у такому випадку, злочинна діяльність – виокремлена й законодавчо зафіксована частина злочину певного виду (що підтверджується аналізом норм статей 304, 256 та окремих господарських злочинів).

Таке розуміння злочинної діяльності:

- 1) звужує уявлення про злочинну діяльність;
- 2) позбавляє злочинну діяльність самостійного значення у межах характеристики конкретної, кримінально-караної поведінки, що на мій погляд є неприйнятним.

Виходячи з типового уявлення про злочин може зробити висновок, що дане соціальне явище поєднує у собі фактичний та юридичний аспекти. У теорії кримінального права уявленням про злочин (підтвердженням його законодавчою реалізацією) антисоціальна поведінка вичерпується, тому Особлива частина кримінального закону, як правило, містить конкретні види злочинів, а не інші (за винятком окремих зарубіжних кодексів де передбачені карні проступки) прояви кримінально-караної поведінки. Постає питання: чи відноситься злочинна діяльність до особливого (такого, що не охоплюється уявленням про злочин) карного різновиду соціально-негативної поведінки?

На мій погляд, вирішення зазначеної проблеми є визначальним для розуміння ролі і місця злочинної діяльності у кримінальному праві.

У науковій літературі як правило підкреслюється характеристика злочину як діяння суспільно-небезпечного, винного, проти-правного, караного⁴.

Разом з тим чітко визначене загальне уявлення про злочинну діяльність та її зміст у науковій літературі відсутнє; у тому, що стосується законодавчого виразу даного поняття, він зводиться до характеристики діяльності в межах конкретних юридичних складів злочину. Звідси певна суперечність у теоретичній характеристиці злочинної діяльності, яка то розглядається як один злочин, то як така, що складається з кількох злочинів⁵.

Очевидно, що для подолання даної суперечності необхідно з'ясувати особливості злочинної діяльності, що можливо зробити на основі аналізу соціальної діяльності взагалі.

З точки зору сучасних філософських підходів соціальна діяльність визначається як людська форма активного відношення до зовнішнього світу, змістом якої є його цілеспрямована трансформація в інтересах людей⁶.

Отже, на основі аналізу вищенаведеного наукового положення можна визначити:

- 1) активний характер діяльності;
- 2) об'єкт впливу діяльності – зовнішній світ;
- 3) цілеспрямований характер діяльності.

У тому, що стосується злочинної діяльності виконуються зазначені характеристики соціальної діяльності але у поєднанні з істотною шкодою від даної особливої форми діяльності та її юридично-негативною оцінкою.

З врахуванням типової характеристики злочину, як діяння, що заподіює істотну шкоду об'єктам кримінально-правової охорони, злочинна діяльність – окрема і особлива форма кримінально-караної поведінки.

Для діяльності як і для злочину характерне нанесення шкоди об'єктам кримінально-правової охорони, юридична формалізація у статтях кримінального закону. Але, якщо злочин, як правило, посягає на певний об'єкт (заподіюючи шкоду або створюючи реальну загрозу такого заподіяння), то злочинна діяльність завдає істотну шкоду комплексно, породжуючи негативний зв'язок різновидів істотної шкоди для різних об'єктів, виходячи з особливостей організації й реалізації даної діяльності.

В аспекті юридичної формалізації, злочинна діяльність відображена особливим чином з застосуванням юридичних формулювань «втягнення у...», «створення умов для...» або без таких.

Ще одним аргументом на користь того, що злочинна діяльність – особлива форма кримінально-караної поведінки, яка має певні відмінності від злочину є аргумент пов'язаний з характеристикою суб'єкта злочинної діяльності.

Якщо характеристика суб'єкта злочину як правило будується на положеннях ст. 18 КК України, то, на мій погляд, для розуміння суб'єкта злочинної діяльності необхідне:

1) обов'язкове поєднання положень ст. 18 КК України та ст. 27 КК України;

2) врахування суб'єктної специфіки злочинної діяльності в особливих випадках, коли особа, що вчинює карну поведінку функціонально виходить за межі ролей визначених у ст. 27 КК України.

Суб'єкт злочинної діяльності, виходячи з специфіки її здійснення як правило здійснює декілька ролей (кримінально караних функцій) передбачених положеннями статті 27 КК України. Те ж саме може ха-

рактизувати і злочин але у виняткових випадках, тоді як для злочинної діяльності множина ролей суб'єкта це умова її здійснення.

У багатьох випадках учасники злочинної діяльності виконують функцію, яка на мій погляд, не входить у перелік ролей передбачених ст. 27 КК України, зокрема, наприклад, виконання посередницької функції. Окремий випадок, коли злочинна діяльність є різновидом групової.

Отже, певні відмінності між злочином як кримінально-караною поведінкою та злочинною діяльністю як специфічною формою кримінально-караної поведінки існують.

Окремою проблемою є вирішення питання співвідношення злочинної діяльності та дії або злочинної бездіяльності. Науковці зазначають, що у кримінальному праві поняття дія розглядається часто як складне поняття, яке поєднує ряд елементарних, послідовно здійснюваних дій; одинарна кримінально-правова дія, вкрай – включає в себе ряд елементарних дій: узяв, сховав, виніс і т.п. Ще більш складний характер має дія в її кримінально-правовому сенсі, коли вона визнається законодавцем як «промисел», «діяльність» або коли законодавець вказує на «систематичність», «неодноразовість» дій і т.д.⁷

Дане дослідження не має за мету визначити остаточне співвідношення злочинної діяльності з дією або злочинною бездіяльністю. Однак, у межах визначеної вище проблеми можна висловити ряд припущень.

Як особлива форма кримінально-караної поведінки злочинна діяльність являє собою складне поєднання цілеспрямованих дій, при цьому кожна з дій є смислово поєднаною з іншими діями; якщо у межах злочину дія, що характеризує його об'єктивну сторону може бути спонтанною, то у випадку злочинної діяльності існує яскраво виражена усвідомлена цілеспрямованість дії (дій).

У зазначеному підході до розуміння дії у межах злочинної діяльності є також прихована характеристика суб'єктивної сторони діяльності: особа, яка здійснює злочинну діяльність (активними діями) є винною постільки, поскільки існує її психічне відношення до результату діяльності як об'єктивації мети діяльності.

Що стосується співвідношення злочинної бездіяльності та злочинної діяльності, то необхідно зазначити, що злочинна діяльність включає у себе не усяку бездіяльність а лише її особливий підвид.

Зокрема, поряд з класичною та «змішаною», на основі тлумачення окремих кримінально-правових норм можна зробити висновок відносно існування системної бездіяльності. Зокрема, наприклад, проявом системної бездіяльності є ухилення від сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів.

Нарешті, необхідно зазначити, що кримінально-правовий аспект аналізу злочинної діяльності має свою специфіку у порівнянні з криміналістичним.

У криміналістиці злочинна діяльність розглядається з точки зору механіки дій й тих зовнішніх проявів, які можуть бути дослідженими за допомогою спеціальних криміналістичних методів, які створюють цілісну «картину» діяльності у межах процесуальних вимог.

Метою кримінального права у межах дослідження злочинної діяльності є з'ясування змісту злочинної діяльності з метою її точної юридичної формалізації у кримінальному законі та результативно, для встановлення кримінальної відповідальності за її здійснення та попередження здійснення даної особливої форми кримінально-каранної поведінки.

1. *Полный курс уголовного права. В 5 т. / под ред. докт. юрид. наук, проф. А.И. Коробеева. Т. 1. Преступление и наказание. Санкт-Петербург: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. С. 360-361.* 2. *Медведев В.С. Психология злочинної діяльності: навч. посібник. Київ: Атіка, 2012. С. 10.* 3. *Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. Москва: Наука, 1984. С. 34.* 4. *Кримінальне право України: Загальна частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Харків: Право, 2010. С. 73-77.* 5. *Зелинский А.Ф. Осознаваемое и неосознаваемое в преступном поведении. Харьков: Вища школа, 1986. С. 121.* 6. *Данильян О.Г., Тараненко В.М. Философия: учебник. Харьков: Право, 2012. С. 312.* 7. *Домахин С.А., Прохоров В.С. Курс советского уголовного права. Часть Общая. Ленинград: изд-во Ленинградского ун-та, 1968. С. 646.*

Benkivsky Volodymyr. Criminal legal aspect of the analysis of criminal activity

There were investigated main problems of criminal activity in criminal law.

Criminal activity is also considered in criminal law and criminological aspects. From the point of view of criminal law, criminal activity is seen as a special form of a complex action or actions.

The psychological and criminological sense of the totality of criminal activity is lucid, coherent criminal acts, which are regulated and controlled by a common purpose.

Considered is the correlation between crime and criminal activities. In order to do this, criminal activity is determined consecutively as a special kind of object-related activity, which is characterized by socially negative characteristics and their reflection in criminal law.

We also consider the very notion of what is a «crime» through the totality of its main features, as well as through its typical characteristics such as the significant damage done.

To establish the relationship between criminal activity and crime we must also highlight the aspects of the identity of these concepts, single or multiple at a ratio of crime and criminal activities.

We look at the question of whether criminal activity refers to a special kind of social-negative behavior.

It is stated that in academic literature there is no definite and reasoned presentation of criminal activity regarding the nature of the correlation of crime and criminal activities as the efficient representation is absent.

When analyzing crime we must highlight that criminal activity exists as a special kind of social variety; it concludes that the definition of criminal activity implemented social characteristics, but added damage from this activity and the negative legal assessment.

The conclusion is that criminal activity – is a separate and special form of criminal, as well as punishable activities. In this case, it is typical for criminal activities, as well as for crimes to be characterized by damage to the legal relationship and the legal formalization of the articles of the law; but there are certain differences between crime and criminal activities.

Another conclusion is that in contrast to the crime, criminal activity is complexly detrimental; and criminal activity as opposed to a crime is reflected in the law by means of special legal language.

Unlike crime, criminal activity is characterized by the special characteristics of the person who has committed the crime.

In relation to the action – criminal activity can be seen as a complex set of targeted action; in relation to the criminal inaction – criminal activity may be characterized by systemic criminal inaction.

Key words: criminal activity, crime, objective activity, legal formalization, action, systematical omission.